

jezetet például így zárja le: „Az egyszerű értetlenségtől kezdve a nagyhatalmaknak való beugráson át az útszéli mocskolódásig az önpusztító nacionalizmus minden formája fellelhető e a művekben, melyek ily módon – minden olvasmányosságuk ellenére – szinte a legerősebb befolyást gyakorolva a nemzet tudatalattijára, önismeretünket gátolják, szomszédainkkal, a közép- és kelet-európai kis népekkel való együttélést zavarják.” Lehet kritikus szemmel viszonyulni a romantikus regények világához, de mindenféle nacionalizmusok táptalajának tekinteni őket enyhén szólva is megmosolyogtató. (Jókai mint hungarista?) Ahogy az is, hogy például Kemény Zsigmond *A rajongókját* Bojtár ifjúsági regénnyé fokozza le.

A könyv szerkezete kissé szétfolyó, szövegbeli kiemelések nem segítik az olvasást. A fejezetek stílusa könnyed elbeszélés, de mivel megakarta őrizni áttekintő jellegét, néhol meglehetősen semmitmondó, és alapvetően felszínesnek tűnik. *A nyelvpolitikai helyzet* című fejezet végén a bolgárokról csak ennyi szerepel: „A bolgárok egészen 1878-ig a Török Birodalomhoz tartoztak, amikor is Romániához és Szerbiához hasonlóan az orosz–török háborút követő San Stefanó-i béke önállósághoz juttatta őket. A csak a 19. század második felében felerősödő újjászületési mozgalomnak az újgörögöt és az avított egyházi szlá-

vot kellett kiszorítania.” Ebből nem sokat tudunk meg. És még néhány más zavaró hiány: jegyzetek és hivatkozások nélkül az idézetek viszszafejtésük nélkül, a könyv végi „felhasznált és ajánlott irodalom” jegyzékében pedig nem kaptak helyet tanulmányok, csak összefoglalók és monográfiák (a szerkesztő mentetegetőzése szerint helyszűke miatt, ami elég érthetetlen egy 330 oldalas könyvnél).

Ismeretterjesztő könyvet írni nagyon nehéz, éppen mert egy ilyen műnek könnyedebbnél kellene lennie a szakkönyveknél, mégis meg kell felelnie azok tudományos igényeinek. Bojtár Endre műve a kevésbé sikerültek közé tartozik. Kár, mert nemzetről és hazáról való együttgondolkodásunkhoz nagy szükség lenne alapos művekre.

DOBRI IMRE

(*Typotex Kiadó, Budapest, 2008,*
330 oldal, 2800 Ft)

Nemzeti művelődések az egységesülő világban

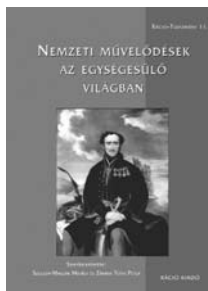
Jelen kötet címe már önmagában is alkalmas arra, hogy az olvasót átfogóbb töprengésre készítse. Olyan alapvető problémákba ütközünk ugyanis ennek értelmezésekor, amelyekbe az e szöveggyűjteménybe válogatott ismert és kevésbé is-

mert írások szerzői is ütköztek valamikor. Mi a „nemzeti”, és egyáltalán, mit foglal magában ma a nemzet mint fogalom? Vajon a „művelődések” szó csak egy nemzet életének többfajta megnyilvánulására, színterére utal, például a néptáncra, a színházra vagy éppen a nemzeti nyelvre, vagy ennél mélyebb megfontolás rejtezik e többes szám mögött, és a nemzeti művelődés oszthatóságára, relativizálhatóságára utal inkább? Aztán az „egységesülő világban” összetétel folyamatos melléknévi igeneve nem cseng-e ma is, a globalizáció korában éppúgy baljósan, mint a felvilágosodás óta bármikor? Az efféle interferenciák nem véletlenek, hiszen nem titkolt szándéka volt az előszót jegyző Szegedy-Maszák Mihálynak a szűkszavú lezárás tanúsága szerint, hogy a bemutatott írásokat közvetlenül a jelenre és a jövőre vonatkoztatva is szemléljük.

Ezt könnyen megtehetjük, hiszen az egyedülálló összeállítás olyan nézőpontot kínál számunkra, amelyből a nemzeti identitásról való gondolkodás legegységesebb horizontját lehetünk képesek belátni. A megannyi remek szöveg közül a teljesség igénye nélkül emelhetjük ki többek között Hunfalvi Pál *Drezdai levelek* című írását, amely máig érvényes gondolatmenettel

szolgál a kozmopolitizmus és a hazafiság egymást feltételező, nem pedig kizáró kapcsolatáról. Az Endrődi Sándornak tulajdonított *Nemzeti jellegről* című esszé a nemzetieskedés és „világpolgárokodás” között csapongó 19. századi szépirodalmunkról beszél, amire fájdalmasan rímel a kötetbe ugyancsak felvett, méltán híres Határ Győző-előadás is – igaz, ez utóbbi több mint száz évvel későbbi állapotainkra reflektál. A nemrégiben elhunyt író a magyar irodalom önsajnálatba való bezárkózásáról és elszigetelődéséről értekezik, a retorika legszínesebb elemeit felhasználva. Ugyanerről ír a mindmáig Hamburgban élő Hellenbart Gyula *Nyugatról nézve* című elemzésében; a magyarság hamis önértékeléséről, a különös nemzeti jellemből adódó gögösségről és „durcasságról”, amely megakadályoz minket abban, hogy a maga állandóságában tudjuk felmutatni nem elsősorban mások, hanem inkább önmagunk számára a magyarság mibenlétét.

Ez utóbbi írás mottóját egyébként az egész kötet mottójául is felfoghatjuk: „Ha fel akarunk épülni tudatlanságunkból, meg kell azt vallanunk”, ahogyan azt Montaigne írta az *Esszé*kben. Legyen szó ugyanis irodalomról, nemzeti karakterről, hagyomá-

nyos viseleteinkről vagy éppen történelmi örökségünkről, mindenféle önmeghatározás előfeltételeként a magunkról való igaz tudást kell megjelölnünk. Végsősoron az örök kérdés, hogy „mi a magyar?”, nem csupán az érvényes válaszok elmaradása, hanem az érvénytelen válaszok megcáfolatatlannak tűnő ereje miatt is tűnik megválaszolhatatlannak. Hiszen rejtélyes nyelvünk éppen úgy jelentheti egyesek számára az identitás hordozóját, mint a földrajzi vagy történelmi hagyomány, netán a származás. Ám pontosan ez a többféleség akadályozza meg a valódi és egységes identitásélmény létrejöttét. Karácsony Sándornak a kötetben szintén megtalálható *A magyar lélek* című esszéje szerint ez a különös, önmagunkra vonatkozó tudatlanság és bizonytalanság is sajátosan magyar ízű jelenség.

Ezt a jelenséget felszámolni nehéz, de nem lehetetlen. A kötetbe válogatott gondolkodóknak nem csupán témájuk, hanem irányultságuk is közös: alapvetően optimisták. Az adott időszakra vonatkozó kritikájuk nem egyoldalú és romboló, hiszen minden bekezdésük mögött ott munkál a jobbító szándék és a szebb jövőbe vetett hit. Ezért e hiánypótló kötet elsősorban a jelenben élők számára üzenet, hogy a fejük felett lebegő „egységesülő” szó fo-

lyamatosságát kellően komolyan vegyék.

ZSOLNAI GYÖRGY

(Szerkesztette Szegedy-Maszák Mihály és Zákány Tóth Péter, Ráció Kiadó, Budapest, 2007, 570 oldal, 3100 Ft)

JACQUES LE GOFF: *Európa születése a középkorban*

A kötet az *Európa születése* című nemzetközi könyvsorozat része, mely öt különböző nemzetiségű kiadó közös kiadványa, s melynek főszerkesztője egyben a tárgyalt könyv szerzője is. Jacques Le Goff nemzetközi hírű középkortörténész, annak az Annales Iskolának a ma élő legnagyobb mestere, melyet többek között Marc Bloch, Lucien Febvre, Georges Duby, Fernand Braudel neve fémjelez. Az Annales mozgalom a politika- és diplomáciatörténet helyett a történeti folyamatok gazdasági, társadalmi, kulturális, vallási, geográfiai, művészeti, pszichológiai, azaz a lehető legteljesebb körű, hosszú- és középtávú elemzését tűzte ki célul.

Ennek szellemében íródott az *Európa születése a középkorban* is, amelynek eredeti francia címe (*L'Europe est-elle née au Moyen Âge? – A középkorban született Európa?*) jobban kifejezi a könyv mondaniva-